

Абетка класного керівника
Методичні рекомендації з виховної роботи
На допомогу класному керівникові

Зміст

Розділ 1. Класний керівник: рамки професійної діяльності

1.1. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти.....	3
1.2. Система організації роботи класного керівника.....	4
1.3. Модель діяльності класного керівника.....	5
1.4. Критерії ефективної діяльності класного керівника.....	8
1.5. Критерії оцінювання діяльності класного керівника.....	9

Розділ 2. План залежить від прогнозу

(методичні поради класному керівникові)

2.1. Основні завдання та напрями виховної роботи.....	10
2.2. Планування діяльності класного керівника.....	11
2.3. Рекомендації щодо планування роботи класного керівника.....	12
2.4. Реалізація плану (організація діяльності) та оцінювання роботи.....	15
2.5. Матеріали, що можуть бути використані класним керівником у роботі (додатки).....	16
2.6. До записника класного керівника.....	22

Розділ 3. Колективні форми професійної взаємодії з класними керівниками

3.1. Колективні форми професійної взаємодії.....	26
3.2. Засідання методичних об'єднань класних керівників.....	28
3.3. Педагогічні ради з виховної роботи.....	29

Список використаної та рекомендуємої літератури.....	31
---	-----------

Розділ 1. КЛАСНИЙ КЕРІВНИК: РАМКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

Затверджено

Наказ Міністерства освіти і науки України

06. 09. 2000

№ 434

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
26 вересня 2000 року за № 659/4880*

ПОЛОЖЕННЯ

про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти

1. Загальні положення

1.1. Це положення регламентує діяльність класного керівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу (далі — класний керівник).

1.2. Класний керівник — це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їхніми батьками, організацію й проведення позаурочної культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

1.3. Класний керівник у визначенні змісту роботи керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», іншими законодавчими і нормативно-правовими актами України, а також цим Положенням.

1.4. Класний керівник здійснює свою діяльність відповідно до основних завдань загальної середньої освіти, спрямованих на:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (виховання), його наукового світогляду, розвитку його здібностей і обдаровань;
- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовку учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;
- виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до обов'язків, прав і свобод людини й громадянина, відповідальності перед законом за свої дії;
- реалізацію права учнів (вихованців) на загальне формування політичних і світоглядних переконань;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

2. Організація діяльності класного керівника

2.1. Обов'язки класного керівника покладаються на педагогічного працівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу, який має педагогічну освіту, здійснює педагогічну діяльність, фізичний та психічний стан здоров'я якого дозволяє виконувати ці обов'язки.

2.2. Обов'язки класного керівника покладаються директором навчального закладу на педагогічного працівника за його згодою не можуть бути припинені до закінчення навчального року. У виняткових випадках з метою дотримання прав та інтересів учнів (вихованців) зміна класного керівника може бути здійснена протягом навчального року.

2.3. На класного керівника покладається керівництво одним класом, навчальною групою.

У початкових класах класне керівництво здійснює вчитель початкових класів.

У професійно-технічному навчальному закладі класне керівництво здійснюється в навчальних групах, учні (вихованці) яких під час навчання здобувають повну загальну середню освіту або навчаються на основі базової загальної середньої освіти без отримання повної.

Функціональні обов'язки класного керівника розробляються відповідно до цього Положення з урахуванням типу закладу та завдань навчально-виховного процесу і затверджуються директором навчального закладу.

2.4. Класний керівник як організатор класного колективу:

— сприяє забезпеченню умов для засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти а також розвитку їхніх здібностей;

— створює умови для організації змістовного дозвілля, профілактики бездоглядності, правопорушень, планує та проводить відповідні заходи;

— сприяє підготовці учнів (вихованців) до самостійного життя в душі взаєморозуміння миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

— проводить виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їхніх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу;

— координує роботу вчителів, викладачів майстрів виробничого навчання, психолога, медичних працівників, органів учнівського самоврядування, батьків та інших учасників навчально-виховного процесу з виконання завдань навчання та виховання в класному колективі (групі) соціального захисту учнів (вихованців).

2.5. Класний керівник має право на:

— відвідування уроків, занять із теоретичного та виробничого навчання, виробничої практики та позакласних занять у своєму класі (групі), присутність на заходах, що проводять для учнів (вихованців) навчальні, культурно-просвітні заклади, інші юридичні або фізичні особи;

— внесення пропозицій на розгляд адміністрації навчального закладу та педагогічної ради про моральне та матеріальне заохочення учнів (вихованців);

— ініціювання розгляду адміністрацією навчального закладу питань соціального захисту учнів (вихованців);

— внесення пропозицій на розгляд батьківських зборів класу (групи) щодо матеріального забезпечення організації та проведення позаурочних заходів у порядку, визначеному законодавством;

— відвідування учнів (вихованців) за місцем їх проживання (за згодою батьків, опікунів, піклувальників), вивчення умов їхнього побуту та виховання;

— вибір форми підвищення педагогічної кваліфікації з проблем виховання;

— вияв соціально-педагогічної ініціативи, вибір форм, методів, засобів роботи з учнями (вихованцями);

— захист професійної честі, гідності відповідно до чинного законодавства,

— матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на нього завдань.

2.6. Класний керівник зобов'язаний:

— вибирати адекватні засоби реалізації завдань навчання, виховання і розвитку учнів (вихованців);

— здійснювати педагогічний контроль за дотриманням учнями (вихованцями) статуту і Правил внутрішнього трудового розпорядку навчального закладу, інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;

— інформувати про етап виховного процесу в класі та рівень успішності учнів (вихованців) педагогічну раду, адміністрацію навчального закладу, батьків;

— дотримуватись педагогічної етики, поважати гідність учня (вихованця), захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства, своєю діяльністю стверджувати повагу до принципів загальної людської моралі;

— пропагувати здоровий спосіб життя;

— постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
— вести документацію, пов'язану з виконанням повноважень класного керівника (класні журнали, особові справи, плани роботи тощо).

2.7. Класний керівник складає план роботи з класним колективом у формі, визначеній адміністрацією навчального закладу.

2.8. Класний керівник підзвітний у своїй роботі директору навчального закладу, а у вирішенні питань організації навчально-виховного процесу безпосередньо підпорядкований заступнику директора з навчально-виховної роботи.

2.9. Класний керівник може бути заохочений (відзначений) за досягнення високих результатів у виховній роботі з учнями (вихованцями). Форми і види заохочення регулюються законодавством України.

Начальник головного управління нормативного
забезпечення та взаємодії з регіонами

Я.П.Корнієнко

1.2. Система організації роботи класного керівника

1. Підвищення теоретичного й методичного рівня.

1.1. Робота класного керівника з самоосвіти та участь в інших індивідуальних формах методичної роботи.

1.2. Участь у методичних об'єднаннях та інших активних колективних формах методичної роботи.

1.3. Вивчення та впровадження в практику передового педагогічного досвіду.

1.4. Участь у районних і міських конференціях, педчитаннях, семінарах, курсовій перепідготовці.

2. Організація життєдіяльності учнівського колективу.

2.1. Збереження контингенту. Відвідування учнями позакласних занять.

2.2. Створення умов для роботи: обладнання й оформлення класної кімнати, санітарний стан, збереження інвентаря.

2.3. Наявність учнівського самоврядування, його діяльність, робота з активом, виконання учнями доручень, їхня активність.

2.4. Організація виконання режиму дня та правил для учнів.

3. Підготовка й проведення позаурочних навчальних занять.

3.1. Поглиблення знань учнів з основ наук і формування пізнавальних інтересів у процесі проведення позаурочних заходів та індивідуальної роботи.

3.2. Здійснення взаємозв'язку з учителями-предметниками.

4. Планування і проведення виховних заходів.

4.1. Планування і проведення виховних заходів у світлі вимог Національної Доктрини розвитку освіти, Концепції загальноосвітньої середньої освіти (12-річна школа), Концепції національного виховання, методичних рекомендацій МОН України за основними напрямками виховної роботи.

4.2. Реалізація ідеї захисту дитини.

4.3. Організаційно-педагогічна робота з учнями (чергування, огляди, збори тощо).

4.4. Робота з батьками.

* Ці параметри й критерії впливають з Положення про загальноосвітній навчальний заклад і Положення про класного керівника.

Звичайно, такий розподіл загальної системи роботи класного керівника за видами діяльності умовний. У кожному конкретному випадку можуть бути й інші компоненти.

1.3. Модель діяльності класного керівника

Класний керівник у загальноосвітньому закладі — це педагог, який займається організацією, координацією та проведенням позакласної виховної роботи.

Основні обов'язки класного керівника:

1. Організаційна робота: ведення журналу; розподіл доручень у класі; організація чергування в класі, в школі; зовнішній вигляд учнів; організація харчування.

2. Робота з батьками.

3. Навчальна діяльність:

— контроль за відвідуванням;

— перевірка щоденників;

— організація допомоги в навчанні хворим учням;

— створення умов для навчання;

— взаємозв'язок з іншими вчителями-предметниками;

— створення умов для розвитку обдарованих дітей.

Основні завдання класного керівника:

1. Організація виховної і розвивальної діяльності.

2. Організація і розвиток колективу.

3. Допомога в становленні особистості учня, створення умов для збагачення його внутрішніх сил, інтересів і здібностей.

Головні функції класного керівника:

— діагностуюча; — організаційна;

— комунікативна; — розвивальна;

— виховна; — методична;

— проєктуюча; — стимулююча;

— оцінювальна; — охоронно-захисна;

— корективна.

Планування роботи класного керівника

Важливою умовою діяльності класного керівника є кваліфіковане, якісне планування.

1. Воно має здійснюватися на загальнопедагогічних принципах народності, культуровідповідності та природовідповідності, гуманізації та демократизації, послідовності та системності, оптимальному поєднанні словесно-інформаційних та практичних відділів діяльності.

2. Вимоги до складання плану:

— план має бути спрямований на виконання основного завдання школи — виховання громадянина України;

— конкретність: усі накреслені справи повинні мати чіткі завдання, конкретні терміни та реальних виконавців;

— план має бути доступним стосовно віку та інтелектуально-морального потенціалу дітей;

— опора на учнівський колектив, сім'ю, громадськість.

Ефективні засоби впливу, які відповідають вимогам часу:

— наступність і послідовність;

— насиченість плану соціальне значущими справами.

Структура плану класного керівника

1. Психолого-педагогічна характеристика класу.

4. Індивідуальна робота з учнями.

2. Основні завдання.

5. Заходи щодо охорони здоров'я.

3. Виховні заходи.

6. Робота з батьками та громадськістю.

Методика соціально-психологічної самоатестації колективу

Кожен учень повинен дати оцінку колективу, виходячи з критеріїв:

6 балів — всі члени колективу мають відповідну властивість;

5 балів — майже всі члени колективу...

4 бали — більшість колективу...

3 бали — половина...

2 бали — меншість...

1 бал — майже ніхто...

0 балів — ніхто...

Оцінка властивостей:

Відповідальність — свідоме, сумлінне ставлення до навчання, до роботи.

Колективізм — прагнення вирішувати всі питання спільно, керуючись інтересами колективу.

Згуртованість — єдність думок з важливих питань життя класу.

Організованість — доброзичливі особисті стосунки членів колективу.

Контактність — ставлення до нових учнів, до інших колективів.

Відкритість — уміння розподілити обов'язки так, щоб досягти найбільшої ефективності в спільній діяльності.

Інформованість — добре знання всіма учнями стану справ свого класу та одне одного.

Знайти середнє арифметичне балів.

Результативність. Три рівня розвитку колективу:

низький — до 3 балів;

середній — від 3 до 3,9 бала;

високий — більш ніж 3,9 бала.

Орієнтовні виховні завдання для учнів

1. Вивчення індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів та потреб.

2. Формування дружнього, організованого колективу через активізацію форм індивідуального впливу та колективної виховної роботи.

2. Орієнтація кожного учня на розвиток його нових психологічних можливостей: проектування особистості, організація та керування процесом її розвитку.

4. Прищеплювання учням навичок планування діяльності на день, тиждень, місяць; навчання самозвітування; дотримання виконання свого плану, відповідальності за самозобов'язання.

5. Поглиблення розуміння учнями змісту етичних норм і правил.

6. Виховання позитивних рис характеру: обов'язковості, чесності, організованості, доброти, щирості, поваги до старших, співпереживання, вимогливості до себе.

7. Сприяння розвитку мовленнєвої культури учня, вміння спілкуватися, висловлювати свою думку.

8. Розвиток інтересу до навчання, формування потреби постійно активізувати свою пізнавальну діяльність.

9. Формування потреби у громадській діяльності.

10. Виховання бажання бачити прекрасне у природі, творах мистецтва, людських взаєминах.

11. Виховання свідомої дисципліни, бережливого ставлення до державного і власного майна.

12. Навчання методів підтримки доброго здоров'я, особистої гігієни.

13. Залучення учнів до скарбів української народної творчості.

14. Допомога у подальшому становленні органів класного самоврядування, розвиток їхньої самостійності.

15. Залучення до виховання учнів їхніх батьків, громадськості.

Форми роботи з учнями

Пізнавальна діяльність:

— усні журнали;

— класний лекторій;

— екскурсії;

— конкурси, турніри, олімпіади;

— навчальна конференція тощо.

Ціннісно-орієнтовна діяльність:

— диспути; — уроки культури;

— бесіди за круглим столом.

Художньо-естетична діяльність:

— концерти самодіяльності;

— виставки;

— свята, тематичні вечори;

— години поезії, музики, пісні;

— художні конкурси;

— театральні вистави.

Вільне спілкування:

— класні свята, «вогники»;

— вечори відпочинку;

— дні народження;

— прогулянки;

— змагання.

Суспільна корисна діяльність:

— шефська робота;

— прибирання школи та подвір'я.

Форми виховної роботи

Класні години:

- «Духовна краса людини»
- «Здорові звички — здоровий спосіб життя»
- «Про дівочу гордість і чоловічу гідність»
- «Самоорганізація, самодисципліна, відповідальність — як виховати ці якості»
- «Праця — найголовніше у моєму житті»
- «Совість, воля, егоцентризм»
- «Про честь людини»
- «Закон і право»

Анкета думок:

з приводу боротьби з наркоманією, СНІДом.

Диспути:

- «Я серед людей — це проблема»
- «Емоції і характер. У чому їхній взаємозв'язок?»
- «Любов'ю дорожити вмійте. Що це означає?»
- «Про мету життя і шляхи її здійснення»

Тематичні конференції:

- «Злочин і покарання»
- «Свобода і відповідальність»

Години спілкування:

- «Світ моїх захоплень»
- «Наші менші друзі»

Конкурси:

- «Моє інтерв'ю»
- «Стаття до газети»

Ділові зустрічі з людьми різних професій:

Лекції лікарів для дівчат та хлопців (окремо)

- Бесіда-роздум «Мій слід у житті»
- Операції «Милосердя», «Гурбота»

Форми роботи з батьками

- Прес-конференції
- День сім'ї
- Диспути
- Сімейні свята
- Дні колективного відпочинку
- Узагальнення досвіду батьків
- Батьківські вечорниці
- Конкурси

Тобі, класний керівнику!

- Бережи довір'я дітей. Будь компетентним, чесним педагогом
- Умій тримати «в собі» дитячі таємниці
- Добре знай можливості кожного учня
- Не дивися на учня «зверху вниз»
- Успіх справи залежить від спільних колективних дій учителя та учня
- Підлеглість дуже рідко буває приємною
- Якомога більше вимогливості до учня і більше поваги до нього
- Сліпа згода, що не ґрунтується на особистому переконанні, не має сили
- Будь ворогом керівництва за принципом: кого хочу — милую, кого хочу — караю
- Умій керувати своїми почуттями. Не порушуй педагогічної етики
- Умій побачити й оцінити ситуацію очима дітей

1.4. Критерії ефективної діяльності класного керівника

1. Основні характеристики професійної культури класного керівника.

- 1.1. Освіченість, загальний кругозір, ерудиція.
- 1.2. Моральна культура.
- 1.3. Естетична культура.
- 1.4. Правова культура.
- 1.5. Економічна культура.
- 1.6. Екологічна культура.
- 1.7. Психологічна культура.
- 1.8. Фізична культура.
- 1.9. Культура і техніка мови, дикція, загальна мовна грамотність, образність, емоційна виразність мови.
- 1.10. Зовнішній вигляд, міміка, жести, культура поведінки.

2. Знання й уміння класного керівника, які сприяють успішній виховній діяльності.

- 2.1. Знання про суть і структуру виховної діяльності (мотивація, завдання, засоби і способи, самоаналіз).
- 2.2. Уміння вивчати мотивацію учнів.
- 2.3. Уміння дати психолого-педагогічні рекомендації школяреві, батькам, учителю-предметнику.
- 2.4. Вміння вивчати стан вихованості і виховуваності школяра.
- 2.5. Вміння на основі психологічного вивчення школярів будувати й реалізовувати плани виховної роботи з урахуванням завдань розвитку окремих школярів і всього класного колективу.
- 2.6. Уміння вивчати особливості групи (класу) учнів.
- 2.7. Уміння планувати виховну роботу із згуртування групи (класу), підвищення статусу кожної дитини в системі міжособистісних взаємин співвіднести її з результатом навченості і вихованості школярів (ступінь усвідомлення власної внутрішньої концепції виховання, реалізованої в педагогічній діяльності).
- 2.9. Вміння вести педагогічні дослідження у сфері виховання.
- 2.10. Вміння керувати своїм психологічним станом.

3. Комунікативні якості й уміння педагога.

- 3.1. Здатність приймати себе таким, як є, позитивне ставлення до себе, звільненість від надмірної тривожності і самокритики.
- 3.2. Відкритість, щирість у спілкуванні, відповідність поведінки особистим переживанням.
- 3.3. Безумовне позитивне сприйняття іншого, незалежно від того, які почуття, думки, зовнішній вигляд, статус має партнер у спілкуванні.
- 3.4. Емпатичне розуміння (розуміння почуттів, стану, точки зору партнера), вміння виразити емпатію.
- 3.5. Вміння аналізувати результати спілкування, прогнозувати наслідки спілкування.

4. Вміння, спрямовані на саморозвиток класного керівника.

- 4.1. Вміння підвищувати свою професійну культуру, будувати перспективи професійного зростання.
- 4.2. Вміння розвивати психологічні компоненти педагогічних здібностей (перцептивно-рефлексивні, конструктивні, комунікативні тощо).
- 4.3. Вміння усвідомлювати свій індивідуальний педагогічний стиль, зміцнювати його позитивні сторони.
- 4.4. Прагнення до пошуку нового, володіння прийомами творчості.

5. Якості, які сприяють успіху виховної діяльності.

- 5.1. Педагогічне покладання мети.
- 5.2. Педагогічне мислення.
- 5.3. Педагогічна інтуїція.
- 5.4. Педагогічний оптимізм.
- 5.5. Педагогічна імпровізація, спритність.
- 5.6. Педагогічна рефлексія.
- 5.7. Педагогічне прогнозування.

1.5. Критерії оцінювання діяльності класного керівника

Професійний ідеал класного керівника може бути сформований за умови розвинутої позитивної **Я-концепції**, обумовленої *такими факторами*:

- твердою впевненістю в імпонуванні іншим людям;
- впевненістю в здатності до того чи іншого виду діяльності;
- почуттям особистої значимості.
- *Класному керівникові необхідні такі якості, як:*
  - любов до людей, вміння спілкуватися з ними, довіра, розуміння, терпіння, чуйність, доброзичливість, щирість у взаєминах;
  - високий рівень культури, широкий кругозір, особиста привабливість, почуття гумору, спритність;
  - твердість і рішучість характеру, впевненість у собі, сила волі, самовіддача;
  - розмаїтість емоційного життя;
  - високий рівень розвитку всіх психічних властивостей: сприйняття, уяви, пам'яті тощо.
- *Знання класного керівника повинні мати певну систему, яка складається з трьох компонентів:*
  - знання особливостей розвитку особистості й дитячого колективу;
  - психолого-педагогічні знання;
  - загальні знання з різних галузей життєдіяльності людини.
- *Уміння та навички класного керівника:*
  - діагностичні;
  - проєктувальні;
  - практичні;
  - оцінні;
  - рефлексивні.
- *Педагогічні здібності класного керівника:*
  - дидактичні;
  - перцептивні (професійна пильність, педагогічна інтуїція);
  - сугестивні (здатності до навіювання);
  - комунікативні;
  - експресивні;
  - здатність володіти собою;
  - оптимістичне прогнозування;
  - креативні (здатність до творчості).

Розділ 2. План залежить від прогнозу (методичні поради класному керівникові)

2.1. Основні завдання та напрями виховної роботи

5—6-і класи

1. Вивчення індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів та потреб.
2. Формування дружного, організованого колективу через активізацію індивідуального впливу та колективної виховної роботи.
3. Орієнтування кожного учня на розвиток нових психологічних можливостей; проектування особистості, організація та управління процесом розвитку.
4. Прищеплення учням навичок планування своїх дій на день тиждень, місяць, неодмінне виконання власних планів, самозобов'язання та самозвітання.
5. Поглиблення розуміння учнями змісту етичних норм і правил.
6. Виховання позитивних рис: пунктуальності, чесності, організованості, доброти, щирості, поваги до старших, співпереживання вимогливості до себе.
7. Спрямування розвитку мовленнєвої культури учня, вмінн спілкуватися, висловлювати свою думку.
8. Розвиток інтересу до навчання, формування потреби постійно активізувати свою пізнавальну діяльність.
9. Формування потреби в громадській діяльності, виховування бажання і готовності виконувати доручення, залучення учнів до справ і клопотів дорослих.
10. Формування вміння бачити прекрасне у природі, творах мистецтва, у людських взаєминах.
11. Виховання свідомої дисципліни, бережливого ставлення до державного і власного майна.
12. Навчання методам збереження здоров'я, особистої гігієни.
13. Прилучення учнів до скарбів української народної творчості.
14. Допомога у подальшому становленні органів класного самоврядування, розвиток їхньої самостійності.
15. Залучення до виховання батьків, громадськості.

7—8-і класи

1. Подальше вивчення індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів та потреб.
2. На основі результатів діагностики допомога учням у пізнанні власного характеру, у подоланні своїх негативних та у вихованні позитивних рис.
3. Орієнтування учнів на аналіз власних дій, планування своєї роботи, навчання прийомів самоконтролю.
4. Виховання в учнів позитивних рис характеру: волі, чесності, самокритичності, альтруїзму, поваги до старших, гідності, принциповості.
5. Формування вміння спілкуватися, стисло висловлювати свою думку, збагачувати свій словниковий запас; підготовка учнів до публічних виступів.
6. Розвивання навчально-пізнавальних потреб і здібностей учнів, допомога стосовно наукової орієнтації їхньої навчальної діяльності.
7. Формування моральних засад та здатності до моральної самооцінки на основі загальнолюдських цінностей.
8. Формування вмінь і навичок щодо використання досягнень мистецтва для пізнання природи, життя людей, самого себе, прищеплення потреби берегти і примножувати навколишню красу.
9. Виховання в учнів поваги до держави, її законів, до праці і людей праці.
10. Робота щодо зміцнення самостійності учнівського самоврядування в плануванні та організації повсякденної діяльності.
11. Залучення учнів до суспільно корисної діяльності, формування їхньої потреби в громадській роботі, розширення зв'язків з трудовими і громадськими колективами.
12. Прищеплення потреби до самовдосконалення через обізнаність з традиціями, святами, обрядами та звичаями свого народу, з фольклором.
13. Забезпечення дієвого зв'язку з батьками.
14. Формування учнівського колективу, міжособистісних взаємин та ціннісно-орієнтаційної єдності в ньому.

2.2. Планування діяльності класного керівника

У системі роботи класного керівника чимало суперечностей виникає з приводу планування. Чи потрібне воно взагалі за умов демократизації школи, надання ініціативи й самостійності педагогу?

Практика відповідає на це однозначно: планувати треба. Інша річ, яким має бути це планування.

Планувати виховну роботу з класом вихователю доцільно на період, визначений педагогічним колективом, у довільній формі. Цей план не підлягає обов'язковому затвердженню адміністрацією школи. Нав'язувати класному керівникові форми плану, організації виховного процесу та засобів його здійснення неприпустимо.

Які ж організаційно-педагогічні умови планування виховної роботи?

По-перше, це осмислення та усвідомлення соціального замовлення, тих основних вимог, які висуває перед школою час, тобто формування людини нової, незалежної держави — діяльної, творчої, фізично здорової, працелюбної, порядної, чесної, гуманної та повноцінної особистості.

Важливо також проаналізувати досвід, що нагромадився у педагогічному колективі школи, а також надбання інших навчальних закладів.

Щоб скласти конкретний дієвий план виховної роботи, класному керівникові необхідно добре знати склад учнів класу, їхні сильні та слабкі сторони, їхні прагнення та можливості, сімейні обставини. Тому перед складанням плану слід переглянути особові справи учнів, класний журнал, характеристики, вивчити думку батьків, учнів тощо.

Важливо також, щоб план виховної роботи з класом був реальним, конкретним, визначав таку систему заходів, яка може бути забезпечена матеріально, організаційно та методично. План має давати повну картину стратегії і тактики виховної роботи класного керівника з класом. У процесі роботи до плану можна (і треба) вносити необхідні доповнення та зміни.

Виконання цих умов сприятиме творчому характеру планування в конкретному класному колективі, перетворить розробку перспективного плану на засіб удосконалення виховного процесу.

Отже, плануючи виховну роботу з класом, необхідно у вступі дати характеристику класному колективу: вказати склад учнів, їхні індивідуально-типологічні особливості, рівень вихованості, самосвідомості, ставлення до навчання, рівень громадянської відповідальності, набуття елементарних трудових умінь і навичок, морально-етичний та естетичний розвиток тощо. Виходячи з цього, класний керівник визначає першочергові мету та виховні завдання класного керівника на тому чи іншому етапі розвитку колективу.

Організаційні заходи, зміст і форми виховної роботи з класом класний керівник може спрямувати відповідно до вимог національної програми «Освіта. Україна XXI століття», затвердженої Кабінетом Міністрів України, а саме на:

- формування національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати для розквіту держави, готовності її захищати;
- забезпечення духовного взаємозв'язку поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою як могутнім чинником становлення громадянина України;
- прищеплення шанобливого ставлення до культу, звичаїв, традицій усіх етносів, що населяють Україну;
- виховання духовної культури особистості, створення умов для вільного вибору нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження на національному ґрунті принципів загальнолюдської моралі, формування морально-етичних якостей;
- формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їхнього здоров'я;
- виховання поваги до Конституції, законів України, національної символіки;
- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;

- забезпечення високої художньо-естетичної освіченості особистості, формування у підростаючого покоління інформаційної культури, погляду на книгу та інші види інформації як на важливий засіб розвитку й самореалізації особистості;
- формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх реалізації;
- формування у дітей і молоді вміння міжособистісного спілкування та вироблення у них механізмів психологічної адаптації до життя за умов ринкових відносин.

Значне місце в плані класного керівника посідатимуть заходи, спрямовані на посилення індивідуальної роботи з учнями, особливо важковиховуваними; розширення взаємозв'язків з учителями-предметниками, керівниками гуртків, вихователями груп подовженого дня, розвиток та взаємодія з органами дитячого самоврядування.

Складовою плану класного керівника буде також розділ, в якому відбито заходи, спрямовані на підвищення педагогічної культури батьків, розширення зв'язків із сім'єю та громадськістю.

Уніфікованого плану не існує і не може бути. Він складається з урахуванням рівня згуртованості та можливостей розвитку учнівського колективу, можливостей класного керівника, педагогічного колективу, громадського оточення, мікроструктури району та багатьох інших факторів. Важливо, щоб план забезпечував прагнення вихованців до самоствердження й удосконалення.

2.3. Рекомендації щодо планування роботи класного керівника (зміст, форми і структура плану виховної роботи)

Під час планування виховної роботи класному керівнику, крім визначення цілей, форм і засобів виховання учнів, необхідно обрати оптимальний варіант змісту, форми і структури плану роботи на навчальний рік або семестр.

За змістом план має бути спрямований на формування у дітей та учнівської молоді особистіших рис громадян Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури; виховання шанобливого ставлення до родини; формування здорового способу життя, забезпечення фізичної досконалості школярів (додаток 1 на с. 16).

У практиці зустрічаються різні види педагогічного планування. Робочим планом класного керівника є **календарний** або **перспективний план виховної роботи**, який охоплює тижневий, місячний або річний проміжок часу і містить таку інформацію: перелік запланованих заходів, терміни їх проведення, прізвища організаторів тощо.

Структура плану (додаток 5 на с. 20) може включати такі розділи:

1. Аналіз виховної роботи за минулий рік.
2. Цілі та завдання виховної діяльності.
3. Психолого-педагогічна характеристика класу.
4. Основні напрями діяльності та справи класного колективу.
5. Індивідуальна робота з учнями.
6. Робота з батьками.
7. Вивчення стану та ефективності виховного процесу в класі.

Перший розділ плану традиційно називається «**Аналіз виховної роботи за минулий рік**». Без такої діяльності неможливо правильно визначити цільові орієнтири, пріоритетні напрями виховної роботи на наступний навчальний рік, обрати оптимальні форми, методи та прийоми її організації.

Пропонуємо скористатися одним із варіантів аналізу виховної роботи у класі (додаток 3 на с. 18).

У другому розділі плану — «**Цілі та завдання виховної діяльності**» — зазначаються цільові орієнтири виховної діяльності педагога. На сьогодні його головною метою є виховання всебічно та гармонійно розвиненої особистості. Обираючи мету, класні керівники мають спиратися на підсумки індивідуальної та колективної аналітичної діяльності та спроектовані образи учня й класу, а також виконувати вимоги, які висувуються до цільових орієнтирів виховної діяльності.

Останні мають:

- сприяти розвитку особистості дитини, формуванню її інтелектуального, морального потенціалу, забезпечувати опанування учнями цілісної системи знань про навколишнє середовище,

практичних умінь і навичок, способів творчої діяльності, прийомів і методів самопізнання і саморозвитку; виховувати в них ціннісне сприйняття себе і навколишньої соціальної та природної дійсності;

- узгоджуватися з інтересами та ціннісними настановами членів класної спільноти, такими, що відповідають особливостям колективу класу та умовам його життєдіяльності;
- забезпечуватися необхідними ресурсами для реалізації;
- бути конкретними, чітко й зрозуміло сформульованими;
- сприйматися такими, яких складно, але можливо досягнути;
- бути гнучкими, тобто придатними до коригування;
- бути діагностичними.

У плані поботи класного керівника разом із цілями формулюються й завдання, виконання яких дає змогу досягти поставленої мети.

У третьому розділі — *«Психолого-педагогічна характеристика класу»* — подаються загальні відомості про клас, індивідуальні особливості учнів, рівень їхньої вихованості, свідомості, громадянської відповідальності, розвиток самоврядування тощо. Класний керівник може використати *«Орієнтовні питання для складання характеристики класу»* (додаток 4 на с. 20).

Четвертий розділ плану — *«Основні напрями діяльності та справи класного колективу»*.

Відповідно до результатів, отриманих у процесі аналітичної діяльності й зазначених у першому розділі плану, та на основі сформульованих цілей і завдань виховної роботи педагогу необхідно визначити напрями, форми та способи організації життєдіяльності класного колективу. Допоможуть у цьому сформований учителем образ класу, його уявлення про організацію діяльності, спілкування і відносин у класному колективі.

Форми та способи життєдіяльності класу не мають визначатися набором випадково відібраних і не пов'язаних між собою заходів. Щоб добір справ був справді системним і науково обгрунтованим, класний керівник має під час планування спиратись на теоретичні та технологічні розробки з питань виховання учнів.

Потрібно передбачити участь вихованців у загальношкільних і класних справах, водночас визначити як пріоритетний той вид діяльності, що якнайкраще вплине на розвиток особистості учнів та забезпечить неповторність класного колективу.

Вибираючи форми й способи роботи, вчитель віддає перевагу тим справам, які пропонувались учнями та батьками під час колективного планування життєдіяльності у класі. Ці заходи найбільше відповідають інтересам і потребам учнів та сприяють їхньому розвитку.

Вчителю важливо правильно визначити терміни виконання завдань і відповідальних за підготовку та проведення заходів. Оптимальний розподіл часу і сил членів класної спільноти дасть змогу підвищити ефективність виховної діяльності.

Наявність у плані розділу *«Індивідуальна робота з учнями»* зумовлена діяльністю класного керівника, спрямованою на створення у класі сприятливого середовища для формування особистості учнів, педагогічне проектування та забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку учня, пошук найбільш ефективних прийомів і методів здійснення виховного впливу на кожного школяра.

Основними *напрямами індивідуальної роботи* класного керівника з учнями є:

- вивчення індивідуальних особливостей учнів, специфіки умов і процесу їх розвитку;
- встановлення міжособистісних контактів із кожною дитиною;
- створення в класному колективі умов для прояву і розвитку реальних і потенційних можливостей учнів, задоволення соціально цінних і особистісно значущих інтересів та потреб учнів;
- вивчення та врахування в роботі стану фізичного, психічного та соціального здоров'я учнів;
- розв'язання питання соціальної адаптації учнів в умовах дитячого та педагогічного колективів;
- надання індивідуальної допомоги учням, які мають проблеми в адаптації до життєдіяльності класу, відносинах з учителем та іншими членами колективу навчального закладу, виконанні норм і правил поведінки у школі та поза її межами;

- профілактична робота з учнями «групи ризику» (що виховуються у дисфункційних сім'ях, схильні до правопорушень, вживають наркогенні речовини);
- взаємодія з батьками, адміністрацією, соціально-психологічною та іншими службами навчального закладу з метою проектування індивідуальної траєкторії розвитку учнів, педагогічної підтримки суспільно корисних ініціатив учнів, корекції відхилень в інтелектуальному, моральному та фізичному становленні їх особистості;
- сприяння вихованцям у діяльності з самопізнання, самовизначення та саморозвитку;
- діагностика результатів навчання, виховання і розвитку кожного учня, облік їхніх особистих досягнень.

Під час розробки плану класний керівник може використати такі *педагогічні засоби*, як прийоми й методи психолого-педагогічної діагностики, вивчення матеріалів медичного та психологічного обстеження учнів, складання індивідуальних характеристик вихованців, оформлення карти захоплень та інтересів учнів, їхніх батьків, ведення щоденника особистих досягнень учнів, визначення разом із вихованцем та його батьками найближчих перспектив розвитку, індивідуальні консультації та бесіди, педагогічний консилиум, створення ситуацій успіху та вибору, розробка та реалізація програми корекційної діяльності, організація занять гуртка «Пізнай себе» тощо.

Шостий розділ плану виховної роботи — **«Робота з батьками»**.

Запорукою успішної виховної діяльності класного керівника є його співпраця з батьками, оскільки саме сім'я значною мірою впливає на процес розвитку особистості дитини. Тому важливе і відповідальне завдання вчителя — зробити батьків активними учасниками педагогічного процесу. Виконання цього завдання можливе за умови, якщо у плані діяльності будуть передбачені такі *напрями роботи класного керівника з батьками*:

- вивчення сімей учнів;
- педагогічна просвіта батьків;
- забезпечення участі батьків у життєдіяльності класного колективу;
- педагогічне управління діяльністю батьківської ради класу;
- індивідуальна робота з батьками;
- інформування батьків про хід і результати навчання й виховання та розвиток учнів.

Сьомим компонентом структури плану роботи класного керівника може бути розділ **«Вивчення стану та ефективності виховного процесу в класі»**.

Об'єктами дослідження за цим напрямом можуть бути обрані:

- розвиток особистості учнів;
- формування класного колективу;
- рівень задоволеності учнів та їхніх батьків життєдіяльністю класу.

Під час дослідження процесів, що відбуваються в класі, класному керівнику необхідно звернути увагу на такі важливі *аспекти життя колективу*, як:

- організація соціально значущої спільної діяльності;
- наявність пріоритетного (домінуючого) виду діяльності;
- активність і самореалізація учнів у спільній діяльності;
- стан емоційно-психологічних відносин;
- стан ділових відносин;
- наявність зв'язків з іншими групами та окремими індивідами;
- розвиток учнівського самоврядування.

У ході діагностичної діяльності вчитель може використовувати різноманітні *прийоми та методи*: педагогічне спостереження, соціологічне опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, створення педагогічних ситуацій, методи експертного оцінювання, індивідуального і групового самооцінювання, вивчення продуктів творчої діяльності учнів тощо.

У технологічний арсенал класного керівника можна включити такі діагностичні засоби:

- ігри «Лідер», «Кіностудія», «Подорож морем захоплень»;
- тести «Розумне про життєвий досвід», «Задоволеність учнів шкільним життям», «Задоволеність батьків роботою навчального закладу»;

- анкету «Який у нас колектив?»;
- конкурс малюнків «Я у своєму класі» тощо.

Крім основних розділів, у план виховної роботи можуть бути включені різноманітні *додатки*. Відповідно до традицій планування у конкретному навчальному закладі цей документ може містити інформацію про батьків, їх участь у життєдіяльності класу, відвідування ними батьківських зборів, відомості про сім'ї та учнів, інтереси та захоплення останніх, їх зайнятість у позаурочний час, дані про результати педагогічних спостережень та психолого-педагогічної діагностики, про учнівське самоврядування.

Планування — справа творча, тому класний керівник має право вибрати такий варіант, який найбільше відповідає його педагогічним переконанням, містить необхідну інформацію і є зручним для використання у повсякденній роботі.

2.4. Реалізація плану (організація діяльності) та оцінювання роботи

Досвід роботи найкращих педагогів доводить ефективність такої організації спільної діяльності дорослих і дітей, за якої члени колективу беруть участь у плануванні й аналізі, діяльність має характер колективної творчості, є корисною для всіх учасників, приносить їм радість (**опис методики колективних творчих справ у додатку 2 на с. 17**).

Управлінський цикл логічно завершується *аналізом, оцінюванням, обліком результатів*. Ці стадії є кроком до початку наступного етапу планування, тобто *діагностуванням нової ситуації*.

2.5. Матеріали, що можуть бути використані класним керівником у роботі (додатки)

Додаток 1

Нормативно-правові акти

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року.
2. Декларація прав дитини, проголошена Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1959 року.
3. Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1989 року.
4. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, прийнята на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей, яка відбулася в Організації Об'єднаних Націй в м. Нью-Йорку 30 вересня 1990 року.
5. Конституція (Основний Закон) України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року.

Закони України

6. «Про освіту» від 23.03.1996 р. № 100/96-ВР (зі змінами і доповненнями).
7. «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р. № 651-XIV.
8. «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р. № 1841-III.

Укази Президента України

9. «Про затвердження Національної доктрини розвитку освіти» від 17.04.2002 р. № 347/2002.
10. «Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми «Діти України» на період до 2005 року» від 24.01.2001 р. № 42/2001.
11. «Про Національну програму «Репродуктивне здоров'я 2001—2005 рр.» від 26.03.2001 р. № 203/2001.
12. «Про затвердження «Комплексної програми профілактики злочинності на 2001—2005 рр.» від 25.12.2000 р. № 1376/2000.
13. «Про програму профілактики і лікування артеріальної гіпертензії в Україні» від 04.02.1999 р. № 117/99.
14. «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя» від 15.03.2002 р. № 258/2002.
15. «Про Національну програму правової освіти населення» від 18.10.2001 р. № 992/2001.
16. «Про Програму роботи з обдарованою молоддю на 2001—2005 рр.» від 08.02.2001 р. № 78/2001.
17. «Про заходи щодо поліпшення становища багатодітних сімей» від 12.11.1999 р. № 1460/99.
18. «Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту багатодітних і неповних сімей» від 20.12.2000 р. № 1396/2000.
19. «Про Національну програму боротьби із захворюванням на туберкульоз на 2002—2005 рр.» від 20.08.2001 р. № 643/2001.

Постанови Кабінету Міністрів України

20. «Про програму профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001—2003 рр.» від 11.06.2001 р. № 790.
21. «Про затвердження Державної програми «Онкологія» на 2002—2006 рр.» від 29.03.2002 р. № 392.
22. «Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 14.06.2000 р. № 946.
23. «Про Програму «Українська родина» від 14.03.2001 р. № 243.
24. «Про затвердження Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» від 15.09.1999 р. № 1697.
25. «Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми» від 25.09.1999р. №1768.
26. **Проект Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української державності // Педагогічна газета. — 2000 р. — № 6(72) (червень).**
27. Концепція державної сімейної політики, схвалена Постановою Верховної Ради України від 17.09.1999 р. № 1063-XIV.

Нормативні акти, підготовлені

Міністерством освіти і науки України

28. Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти, затверджена колегією Міністерства освіти України 28 лютого 1996 року.
29. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 06.09.2000 р. № 434.

Опис методики колективних творчих справ

Колективна творча справа — це діяльність, що приносить радість і користь оточуючим і класному колективу, в процесі якої учні намагаються поліпшити життя як своє, так і людей, що їх оточують.

Справа є *колективною*, оскільки її планують, готують, реалізують, оцінюють спільно вихованці та вихователі, разом здійснюючи пошук найкращих шляхів виконання життєво важливих завдань. Така діяльність, крім того, є *творчою*, бо її не можна організовувати відповідно до певної догми чи шаблону, слід завжди обирати різні варіанти її проведення, виявляти нові можливості учнів, бо ці заходи є частиною їхнього життя.

Колективна творча справа — це спосіб забезпечення яскравого, наповненого працею і грою, творчістю й дружбою, мрією та радістю життя й одночасно основний виховний засіб.

Змістом діяльності учнів є турбота про класний колектив, один про одного, про оточуючих людей, про далеких друзів.

Колективні справи можуть бути різними за тривалістю підготовки і проведення, обсягом роботи, здійснюваної учасниками. За характером провідної діяльності їх поділяють на організаторські, трудові, пізнавальні, художні, спортивні.

Колективна творча справа — це динамічна система, процес реалізації якої проходить **шість стадій**.

1-а стадія — попередня робота вихователя. Класний керівник визначає роль конкретної колективної творчої справи у загальній виховній роботі з класним колективом; комплексні виховні можливості колективної справи; конкретні цілі, завдання виховної роботи; розробляє 2—3 варіанти завдань для учасників колективної діяльності; доручення для творчих груп; аналізує можливості участі в колективній роботі батьків та інших представників класної спільноти.

2-а стадія — колективне планування колективної творчої справи. Як правило, воно проходить у формі загального збору-старту, на якому керівник ставить перед учасниками проблемні питання-завдання:

- Для кого хочемо провести справу?
- На радість і користь кому? • З ким разом? Кому брати участь?
- Як краще її провести? • Де і коли провести запланований захід?

Під час такого збору ведучий задає питання для уточнення, порівняння різних думок, підтримує і розвиває найбільш цікаві пропозиції. Наприкінці обговорення всі пропозиції зводяться до загальних рекомендацій. У разі необхідності вибирають «раду справи» — збірний колектив представників усіх робочих підгруп, який уточнює, конкретизує план підготовки проведення заходів, розподіляє доручення, керує підготовкою, а потім і проведенням справи.

Крім загального збору-старту, можливі конкурс на найкращу пропозицію щодо плану, найкращий проект справи; заповнення анкети пропозицій; розвідка справ; виготовлення газет-«блискавок» з пропозиціями щодо плану (для обговорення); аукціон ідей; організація скарбнички (фонду, «банку», «поштової скриньки») ідей та пропозицій; заповнення журналу-естафети; дискусія, захист проектів плану тощо.

3-я стадія — колективна підготовка справи. Група, що керує проведенням цієї колективної творчої справи, організує безпосереднє виконання плану її підготовки підгрупами спільно зі старшими друзями, дорослими, батьками, шефами.

4-а стадія — проведення колективної творчої справи. Реалізується конкретний план, розроблений керівним органом з урахуванням пропозицій учасників справи. Під час проведення колективної творчої справи допускаються імпровізація, відхилення від первинного задуму через непередбачені обставини і навіть помилки. Головне для керівника — забезпечити виникнення у вихованців бадьорості, життєрадісності, впевненості у власних силах, прагнення переборювати будь-які труднощі.

5-а стадія — колективне оцінювання творчої справи. На спеціально організованому зборі-«вогнику», присвяченому підбиттю підсумків роботи за минулий період, обговорюються спочатку в підгрупах, а потім спільно з усіма учасниками позитивні й негативні моменти підготовки і проведення колективної творчої справи. (Наприклад, з'ясовуються питання: Що було добре? Що нам вдалося реалізувати і завдяки чому? Що не вдалося і чому? Як можна використати цю справу надалі? Як діяти інакше?)

Можливе оцінювання проведеної справи за допомогою опитування чи анкетування, також випускається газета тощо. (Під час анкетування учні дають відповіді на такі питання: Що нового ти зробив? Про що дізнався? Чого навчився сам і навчив друзів?)

6-а стадія — виконуються ті рішення, що були прийняті на зборах колективу вихованців за підсумками колективної творчої справи, розробляються нові справи чи зустрічі, вивчається новий матеріал, проводиться певна пошукова робота в якомусь конкретному напрямі тощо.

Питання для аналізу виховної роботи у класі

1. Аналіз ефективності визначення цілей та планування виховного процесу в класі в минулому році.

1.1. Результати виконання виховних завдань минулого року, доцільність їх постановки, дієвість ідей, що використовувались під час планування.

1.2. Правильність вибору основних напрямів, змісту, форм і методів роботи, засобів педагогічного впливу, прийомів залучення учнів до діяльності та спілкування.

2. Аналіз розвитку учнів класу.

2.1. Рівень вихованості учнів, особливості їх морально-етичного, естетичного, інтелектуального та фізичного розвитку (вказати, які чинники найбільше вплинули на ці процеси).

2.2. Розвиток пізнавальних інтересів та творчих здібностей учнів, які виявляються в інтелектуальній, художньо-естетичній, трудовій та іншій діяльності.

2.3. Рівень знань, умінь і навичок учнів класу, їхня успішність (бажано порівняти з результатами минулих років).

2.4. Зміни у мотиваційно-споживчій сфері (динаміка навчальних мотивів, мотивів участі у життєдіяльності класу, навчального закладу, прояви «нових» потреб учнів тощо).

2.5. Сформованість в учнів потреби займатися самовихованням.

2.6. Зміни в соціокультурному розвитку учнів (розвиток культури спілкування, правової, інтелектуальної, художньої, екологічної, фізичної культури, культури сімейно-родинних відносин, економічної культури та культури праці; адаптованість до сучасного життя; розвиток самостійності, уміння благотворно впливати на соціум; формування культури життєвого самовизначення).

2.7. Успіхи та досягнення учнів класу, їхні особисті досягнення, прояв їхніх індивідуальних особливостей.

2.8. Учні «групи ризику» (їхні індивідуальні особливості, запити, мотиви вчинків, вплив на них найближчого соціального оточення; найбільш дієві форми роботи з ними; завдання щодо виховання цих учнів та корекції їхньої поведінки; прогнозування соціалізації цих учнів у майбутньому).

3. Аналіз динаміки соціального розвитку учнів.

3.1. Особливості відносин учнів класу із соціумом, що їх оточує, найбільш помітні зміни у цих відносинах, що відбулися протягом минулого навчального року. Які чинники (умови) особливо вплинули на ці зміни.

3.2. Основні ціннісні орієнтації учнів класу, особливості їхнього ставлення до людей, праці, навчання, навчального закладу, класу тощо.

3.3. Зміна кола найбільш значущих учнів класу. Хто для них є (стає) найбільш значущим. Якою мірою найближче соціальне оточення (батьки, однокласники), заняття в гуртках, секціях та інших об'єднаннях впливають на процес соціалізації учнів та його результати.

3.4. Хто і що впливає на розвиток особистості учня, на формування його особистісних якостей, творчих здібностей і талантів.

3.5. Яку роль у соціальному розвитку учнів відіграє класна спільнота.

4. Аналіз розвитку колективу класу.

4.1. Соціально-психологічний мікроклімат у класі. Які чинники (люди, умови) впливають на його створення? Особливості морально-психологічного клімату в класі: характер взаємовідносин учнів (тактовність, ввічливість, увага та повага один до одного, особливості стосунків хлопців та дівчат, доброзичливість, колективізм, стосунки взаємної відповідальності, турботи тощо); домінуюче ставлення учнів до вчителів, навчального закладу, особливості спілкування у класному колективі.

4.2. Соціометрична, рольова та комунікативна структури класу, рівень розвитку колективних взаємовідносин і колективної творчої діяльності, ступінь залученості учнів до життєдіяльності класу, процесу планування, організації та аналізу спільної діяльності.

4.3. Розвиток громадської активності учнів (ступінь їхньої ініціативності, творчості, організованості, самостійності, участі у самоврядуванні класу).

4.4. Зміни складу класу, які відбувалися протягом року, індивідуальні особливості «нових» учнів, їх адаптація та інтеграція у класний колектив.

4.5. Особливості громадської думки класу, вплив колективу на інтереси та поведінку окремих учнів. Хто (що) найбільше впливає на громадську думку класу.

5. Аналіз організації виховного процесу в класі та визначення ефективності виховної роботи класного керівника.

5.1. Що зі змісту виховних заходів було найкраще сприйнято учнями? У яких справах вони брали участь із найбільшим задоволенням? У яких проявили себе активними організаторами? А до яких залишились байдужими? У яких були пасивними? Чому?

5.2. Наскільки вдалою була послідовність класних заходів у минулому навчальному році?

5.3. Яка діяльність позитивно вплинула на формування в учнів свідомої дисципліни та відповідального ставлення до навчання й праці?

5.4. Які методи, форми роботи та засоби її організації найбільш позитивно вплинули на розвиток учнів?

6. Аналіз участі учнів класу у життєдіяльності навчального закладу.

6.1. Основні мотиви участі учнів класу в загальношкільних заходах, ступінь їх зацікавленості в роботі та залученості до життєдіяльності навчального закладу, активність і результативність (в контексті розвитку особистості школярів) участі членів класного колективу у загальношкільних справах.

6.2. Участь учнів класу в шкільному самоврядуванні, організаторській діяльності, роботі шкільних гуртків, клубів та інших об'єднань, вплив цієї діяльності на виховання і розвиток особистості учнів.

7. Аналіз педагогічної взаємодії учнів класу з батьківським активом.

7.1. Частота і характер контактів із сім'ями учнів.

7.2. Зміна ставлення батьків до навчального закладу протягом навчального року.

7.3. Вплив батьків учнів на виховну діяльність класу (формулювання соціального замовлення, висування вимог до змісту й організації педагогічного процесу, планування та проведення класних справ і заходів).

7.4. Результативність педагогічної просвіти батьків та інформування їх про хід і результати навчально-виховного процесу (залежно від змісту і форм його організації).

7.5. Результативність організації батьківських зборів у класі.

7.6. Ефективність індивідуальної роботи з батьками.

7.7. Особливості взаємодії з батьківським активом (батьківським активом навчального закладу, радою батьків класу).

7.8. Результати педагогічних спостережень за вихованням у сім'ях учнів класу, участю батьків у підготовці дітей до сімейного життя.

7.9. Взаємодія з «проблемними» сім'ями, що потребують особливої уваги педагогів.

8. Аналіз організації педагогічної взаємодії дорослих, що працюють з учнями класу.

8.1. З ким із педагогічних, медичних, соціальних працівників та представників інших сфер здійснювалась виховна взаємодія?

8.2. Хто із дорослих, що працюють з учнями класу, справляє значний вплив на виховання і розвиток учнів?

8.3. Якою мірою класному керівнику вдалося організувати взаємодію педагогів, що навчають і виховують учнів класу?

8.4. Які методи педагогічної взаємодії дорослих були найбільш ефективними?

9. Висновки.

9.1. Досягнення і знахідки, накопичений позитивний досвід.

9.2. Негативні моменти організації життя класу і виховання учнів.

9.3. Нереалізовані можливості та невикористані резерви.

9.4. Перспективні цілі та першочергові завдання на найближче майбутнє.

10. Додатки.

10.1. Результати підсумкових діагностичних досліджень, анкетувань, опитувань тощо.

10.2. Відомості про проведення та результати окремих заходів, акцій чи окремих періодів життя класного колективу.

10.3. Інші аналітичні матеріали.

Орієнтовні питання для складання характеристики класу

I. Загальні відомості про клас: кількість учнів; дівчат, хлопців**II. Соціально-психологічні особливості учнів**

1. Соціометричний статус (на основі даних соціометрії): лідери, товариші, ізольовані, зневажені. Як здійснюється опора на лідерів.
2. Ставлення до громадського життя, участь у справах класу, школи окремих учнів, класу в цілому.
3. Участь у гуртковій роботі.
4. Ставлення до вчителів. Особливості проведення роботи з батьками, їх ставлення до школи.
5. Рівень самоврядування, органи самоврядування. Організаторські здібності учнів класу, спілкування в класі.
6. Рівень вихованості учнів класу.

III. Особистісні риси учнів класу

1. Мотиваційне середовище: інтереси, ідеали, переконання.
2. Самосвідомість: прагнення, самооцінка.
3. Індивідуально-типологічні особливості школярів: особливості темпераменту, моральні якості.
4. Особливості психологічного стану деяких учнів.

IV. Пізнавальні особливості учнів класу

1. Особливості сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, уяви.
2. Рівень інтелектуального розвитку.

V. Участь батьків у житті класу, школи

VI. Педагогічні висновки. Завдання, на виконання яких має спрямовуватися робота з класним колективом (формулюються з огляду на характеристики класу)

**Структура плану виховної роботи класного керівника
(з досвіду роботи)**

I варіант**Орієнтовна структура плану виховної роботи**

Психолого-педагогічна характеристика класу
Організація колективу: а) самоврядування; б) дотримання традицій
Розвиток особистості: а) вивчення учнів; б) робота з батьками; в) індивідуальний вплив
Організація виховної діяльності: а) пізнавальної; б) трудової; в) художньої; г) громадської; д) спортивно-оздоровчої; е) спрямованої на забезпечення свободи спілкування; є) ціннісно-орієнтаційної

II варіант: 1. Вступ. 2. Основні виховні заходи. 3. Індивідуальна виховна робота. 4. Заходи щодо охорони здоров'я. Запобігання травматизму та нещасним випадкам з дітьми. 5. Робота з батьками, громадськістю, трудовими колективами.

III варіант: 1. Вступ. 2. Робота з колективом учнів: а) підвищення ролі учнівського колективу, розвиток класного самоврядування; б) організація позакласної та позашкільної роботи; в) індивідуальна робота з учнями. 3. Взаємодія з педагогічним колективом. 4. Робота з сім'єю, громадськістю, трудовими колективами.

IV варіант: 1. Вступ. 2. Основні виховні заходи, спрямовані на організацію та розвиток класного колективу. 3. Індивідуальна робота з дітьми. 4. Організація заходів з охорони життя і здоров'я дітей. 5. Робота з батьками.

V варіант: 1. Вступ. 2. Організація класного колективу. 3. Взаємодія з органами учнівського самоврядування. 4. Взаємодія з учителями-предметниками, керівниками гуртків. 5. Робота з сім'єю та громадськістю.

VI варіант: 1. Вступ. 2. Позаурочна виховна робота з дитячим колективом, окремими учнями. 3. Організаційна педагогічна діяльність. Заходи щодо створення класного колективу. 4. Допомога учнівському колективу. 5. Підвищення рівня педагогічної культури батьків, наставників, громадського активу.

VII варіант: I. Вступ. II. Загальні напрями роботи: 1. Гармонія людини з природою. 2. Гармонія людини з культурою. 3. Гармонійність взаємин між людьми. 4. Самосвідомість особистості.

VIII варіант (цей план подається у формі схеми): 1. Вступ. 2. Організація колективу: а) самоврядування; б) дотримання традицій. 3. Організація виховної діяльності: а) пізнавальної; б) трудової; в) художньої; г) громадської; д) спортивно-оздоровчої; е) спрямованої на забезпечення свободи спілкування; є) ціннісно-орієнтаційної. 4. Розвиток особистості: а) вивчення учнів; б) робота з батьками; в) індивідуальний вплив.

I. Охорона життя і здоров'я дітей, забезпечення їх фізичного розвитку.

II. Формування в учнів поваги до загальнолюдських моральних цінностей.

III. Основи національного виховання.

IV. Формування загальнонавчальних умінь і навичок, підвищення відповідальності учнів за результативність навчального процесу.

V. Індивідуальна робота з учнями.

VI. Робота з батьками.

IX варіант

Програма діяльності					
Термін	Здоров'я	Спілкування	Навчання	Дозвілля	Спосіб життя
1 – 8/IX					
9 – 16/IX					
17 – 24/IX					
25 – 30/IX					

X варіант

Програма діяльності						
Термін	Я–людина	Я–член сім'ї	Я–учень школи	Я–мешканець міста	Я–громадянин України	Я–громадянин планети
1 – 7/IX						
8 – 15/IX						
16 – 23/IX						
24 – 30/IX						

2.6. До записника класного керівника

ДЕСЯТЬ ПОРАД КЛАСНОМУ КЕРІВНИКОВІ

(зі «100 порад учителям» В.О.Сухомлинського)

Пам'ятайте:

- ми маємо справу з найскладнішим, неоціненним, найдорожчим, що є в житті, — з людиною. Місія школи боротися за людину;
- об'єкт нашої праці — найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, — розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість;
- виховувати людину — це передусім знати її душу, бачити та відчувати її індивідуальний світ. Справжнє виховання — це самовиховання;
- немає в дитини нічого такого, що вимагало б від педагога жорстокості. Не давайте прорости в своїй душі насінню зневіри в людину, підозрливості;
- немає якихось єдиних для всіх школярів передумов успіхів у навчанні. І саме поняття успіхи у навчанні — річ відносна: для одного високий рівень, для іншого й середній рівень — велике досягнення;
- успіх у навчанні — це стежка, що веде до того куточка дитячого серця, в якому горить вогник бажання бути гарним. Бережіть цю стежку і цей вогник;
- слово — могутній борець за людську душу. Створюйте інтелектуальний фон для запам'ятовування, заучування, збереження в пам'яті програмного матеріалу. Дитина стає байдужою, несприйнятливою до слова, якщо слово не живе в її душі як засіб творчості, якщо вона тільки заучує чужі думки, і не творить своїх та не виражає їх словами. Бійтесь байдужості, бійтеся згаслого погляду дитини! Навчіть її активно, пристрасно ставитися до слова;
- спонукайте учнів до читання — найважливішого рятівного засобу для успішного навчання. Ніяке захоплення не принесе користі, якщо воно не зачіпає думки, душі, серця. Перше захоплення — це має бути захоплення книжкою;
- доброзичливість, розумна доброта — ось що має бути атмосферою життя дитячого колективу, головним тонутом взаємовідносин педагога і дітей. Якщо ви навчили свого вихованця відчувати людину серцем, ваша доброзичливість здатна творити чудеса;
- вміння володіти собою, тримати себе в руках — одне з найбільш необхідних умінь, від якого залежать і успіх діяльності педагога, і його здоров'я.

ОТДАВАЙ СЕРДЦЕ ДЕТЯМ (по В.А. Сухомлинському)

1. *Гуманистическое начало* в воспитании есть важнейший элемент педагогической культуры учителя.
2. Что значит «хороший учитель»? Это прежде всего человек, который *любит детей, находит радость* в общении с ними, *верит* в то, что каждый ребёнок может стать хорошим человеком, *умеет дружить* с детьми, *принимает близко к сердцу* детские радости и горести, *знает душу ребёнка*, никогда не забывает, что и сам был ребёнком.
3. Воспитание — это постоянное духовное *общение учителя и ученика*. Надо встречаться с учеником, как с другом, единомышленником, переживать вместе с ним радость побед и горечь утрат.
4. Каждый ребёнок — это совершенно особый, уникальный мир — ЛИЧНОСТЬ.
5. Без самоуважения нет нравственной чистоты и духовного богатства личности. Но чтобы воспитать в развивающемся человеке самоуважение, воспитатель сам должен глубоко *уважать человеческую личность* в своём питомце.
6. Задача воспитателя — *заметить* в каждом учащемся всё наилучшее, *развивать* его, не ограничивая это наилучшее рамками школьных программ, *поощряя* самостоятельную работу и творчество.
7. Школа должна *возвращать детство* тем, кто в семье лишён его.
8. Правильный путь воспитания не в том, чтобы исправлять ошибки ребёнка, а в том, чтобы *не допускать* их, предупреждая необходимость перевоспитания.
9. Быть воспитателем — значит *быть человеком*, значит видеть, как ребёнок познаёт добро и зло, облагораживать его сердце и закалять волю, воспитывать у него доброту, чувство красоты,

человечность.

10. *Гуманность* — это не ровный, сдержанный тон и тем более не подкреплённый умилением либерализм. Подлинный воспитатель — всегда человек широкого эмоционального диапазона: он глубоко переживает и радость, и огорчение, и тревогу, и возмущение. Если дети чувствуют в этих человеческих страстях учителя правдивость и искренность — это и есть настоящие доброта и гуманность.

11. *Забота о человеке* — это важнейший труд воспитателя. От здоровья, жизнерадостности, бодрости детей зависят их духовная жизнь, мировоззрение, умственное развитие, прочность знаний, вера в свои силы.

12. *Учение должно быть трудным*, каждая работа должна представлять собой продвижение вперёд. При этом каждый шаг к знаниям должен быть не усталой ходьбой обессиленного путника, а гордым взлётом птицы, для чего нужно обеспечить ребёнку эмоциональный подъём, веру в свои силы, товарищескую поддержку.

13. Урок — это *совместный труд* детей и педагога, успех этого труда определяется в первую очередь теми взаимоотношениями, которые складываются между преподавателями и учащимися.

14. Все наши замыслы превращаются в прах, если нет у ученика желания учиться. Учение может *стать для детей интересным*, увлекательным делом, если оно озаряется ярким светом мысли, чувств, творчества, красоты, игры.

15. *Беречь в детях* огонёк пытливости, любознательности, жажду знаний.

16. Дать детям радость труда, радость успеха в учении, пробудить в их сердцах *чувство гордости*, собственного достоинства.

17. Прежде чем давать знания, нужно *научить* ребёнка *воспринимать, наблюдать, думать*.

18. Оценка должна нести *жизнерадостность, оптимизм*, вознаграждать трудолюбие, а не быть кнутом, которым учитель погоняет ученика. Но нельзя и допускать, чтобы оценка баловала ученика.

19. Искусство воспитания состоит в мудром *сочетании* строгости и доброты: ученик должен почувствовать в порицании педагога не только справедливую строгость, но и человеческую заботу о себе.

20. *Духовное развитие* ребёнка должно включать чтение, изобразительное искусство, музыку, создающие благоприятный фон личностного общения взрослых и детей.

ДЕСЯТЬ ЗАПОВЕДЕЙ ВОСПИТАТЕЛЯ (по Ш.А. Амонашвили)

1. В гуманистическом обществе воспитание может быть только гуманистическим. Главный принцип такого воспитания — *расположить ребёнка к воспитательному процессу*, сделать его нашим добровольным помощником в своём же воспитании.

2. Общение — суть жизни людей. Главный метод гуманистического воспитания — *доставить ребёнку радость* общения с нами: радость совместного познания, совместного труда, игры, отдыха.

3. Обычная повседневная жизнь и характер взаимоотношений взрослых — это *среда, в которой формируется личность* человека будущего. Поэтому очень важно, чтобы наша повседневная жизнь, наше общение друг с другом как можно больше соответствовали тому идеалу, который мы стремимся вселить в ребёнка.

4. *Вера человека* в людей, в собственные жизненные позиции — это первооснова для полноценного общения между людьми и возвышения личности. Поэтому мы обязаны развивать и беречь в ребёнке веру в нас, в своих воспитателей, веру в своих товарищей, веру в людей, веру в самого себя.

5. Современное цивилизованное общество — это общество социальной справедливости. Наш воспитательный процесс должен быть пронизан *уважением к личности* каждого ребёнка, должен формировать у него чувство заботы о товарищах, близких, о людях вообще.

6. Человек может проявлять и развивать в себе все свои способности и дарования и быть счастливым только в таком обществе, где он *чувствует себя нужным и своим* и где его искусственно не возвышают и не унижают. Так ребёнок должен себя чувствовать в обществе, в котором он живёт.

7. Ребёнок — импульсивное существо, ему трудно понять нас. Это мы, воспитатели, обязаны *понимать ребёнка* и строить наши воспитательные планы с учётом движений его души.

8. Воспитание — скрытый и длительный процесс, и поэтому мы должны проявлять *проницательность, последовательность и терпение* во всех конкретных случаях решения

воспитательных задач.

9. Воспитателями должны руководить *чуткость, отзывчивость, доброта души, любовь, нежность, непосредственность, постоянная готовность прийти на помощь, чувство сопереживания*. Всё это должно сочетаться с требовательностью к самому себе и к ребёнку, с чувством ответственности перед подрастающим поколением, с заботой о будущем Родины.

10. *Необходимо решительно отказаться* от противоречащих гуманистическому воспитанию и подавляющих личность ребёнка авторитарности, категоричности и таких форм их проявления, как крик, брань, ущемление самолюбия, насмешка, грубость, угроза, принуждение.

ПАМЯТКА ПЕДАГОГУ (по Ш. А. Амонашвили)

- *Будь осторожен!*
- *Не ошибись!*
- *Не вреди!*
- *Будь надеждой для школьника!*
- *Дари себя детям.*
- *Знай, к чему стремишься!*
- *Постоянно ищи* в ребёнке богатство его души!
- *Будь терпелив* в ожидании чуда и будь готов для встречи с ним в ребёнке!
- *Будь солнцем*, излучающим человеческое тепло, будь благодатной почвой для развития человеческих чувств и сей знания не только в памяти и сознании твоих учеников, но в первую очередь в их душах и сердцах.
  - Только *духовная общность* — и ничего, что может расколоть эту общность;
  - только *взаимность* сотворчества, сотрудничества — и ничего, что может посеять в ней недоверие;
  - только *любовь*, проявленная в тончайших формах педагогического мастерства, и ничего, что может отравить её;
  - только *уважение* и утверждение личностного достоинства — и ничего, что может ущемить радость взросления в ребёнке;
  - только *оптимизм* и глубокое понимание ребёнка — вот чем облагораживается наше воспитательное поле, на котором выращиваем мы будущее человечества, куём судьбы и счастье людей.

ЗАПОВЕДИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕКТИВА ШКОЛЫ **(по В. А. Караковскому)**

1. Школа — твой *родной дом*. Дорожи крышей дома своего, даже если она протекает.
2. Пусть в нашем доме кричат только от *радости*, а морщины будут следами улыбок. Да здравствует солнце! Да скроется тьма!
3. Не красна изба углами, а красна пирогами. *Но во всяком пироге главное — начинка*. Пирожки с дурной начинкой или пирожки ни с чем — это обман и халтура.
4. *Говори* что знаешь, *делай* что умеешь. При этом помни, что *знать* и *уметь* больше — никому не вредно.
5. Школьное дело — это и наука, и искусство, и художественная самодеятельность. Сегодня даже в самодеятельности превыше всего ценится *профессионализм*.
6. Не чувствуешь любви к детям — сиди смиренно. Право голоса у нас имеет только *настоящий друг детей*.
7. Помни, что администрация — *друг человека*. Копая, она ищет свежий живительный источник. Не плюй в колодец — пригодится...

Этим семи заповедям соответствуют семь добродетелей, которые должен воспитать в себе учитель: *верность коллективу, добронравие, честное отношение к делу, высокий профессионализм, стремление к совершенству, любовь к детям, уважение к администрации*.

ПЯТЬ ГЛАГОЛОВ ЛИЧНОСТНОГО ПОДХОДА (по Е.Н. Ильину)

Любить! Понимать! Принимать! Сострадать! Помогать!

«ПРОШУ СЧИТАТЬ МЕНЯ ЧЕЛОВЕКОМ» (по С.Л. Соловейчику)

Оригинальной формулировкой требований личностного подхода могут быть обращения к учителю от лица учащихся.

Учителя! Прошу считать меня человеком и

- верить в меня,
- надеяться на меня,
- понимать меня,
- любить меня,
- быть великодушным ко мне,
- не пользоваться мною в своих целях,
- не бояться за меня, как за маленького,
- терпеть меня.

* Класний керівник, мабуть, найбільш завантажений повсякденною роботою освітянин. Пропонуємо класним керівникам організувати свою роботу за допомогою робочого зошита. До вашої уваги деякі його сторінки.

У робочому зошиті класного керівника вміщено такі таблиці:

- Облік відвідування учнями занять та причини пропусків
- Список учителів, що працюють у класі
- Особистий розклад занять
- Розклад уроків у кабінеті
- Розклад навчальної діяльності учнів класу
- Розміщення учнів у класі
- Збереження підручників
- Харчування учнів
- Добродійні справи (у балах)
- Стан навчальної діяльності
- Рівень успішності учнів
- Перевірка щоденників
- Не забути привітати
- Анкетні дані учнів
- Індивідуальні особливості учнів
- Відвідування позашкільних заходів
- Чергування учнів
- Участь учнів у суспільно корисній роботі
- Доручення
- Примітки
- Відвідування годин спілкування
- Позакласна та позашкільна робота з учнями
- Партнерські стосунки
- Особливі примітки
- Батьківський актив

Крім цих матеріалів, у зошиті вміщено:

- план виховної роботи;
- нотатки із педагогічних, методологічних, методичних рад, засідань методоб'єднань, проблемних семінарів та нарад класних керівників;
- довідкова інформація про заклад освіти;
- особиста інформація;
- зв'язки з освітніми установами та громадськими організаціями.

Розділ 3. Колективні форми професіональної взаємодії з класними керівниками

Методична робота сьогодні – це різноманітна діяльність, спрямована на успішну організацію навчально-виховного процесу.

Робота з педагогічним колективом – це взаємодія з педагогами шляхом використання різноманітних підходів з метою створення найкращих умов для розкриття можливостей, професійних інтересів і здібностей педагогів.

3.1. Колективні форми професіональної взаємодії

1. Професійні багатомінаційні психолого-педагогічні конкурси.

Розраховані на класних керівників.

- *Конкурс „Моє педагогічне кредо”.*

Учасник готує виступ, який розкриває його педагогічну індивідуальність. Жанр виступу різноманітний.

- *Конкурс „Ерудити, вперед!”*

Учасникам пропонують заповнити тест-аркуші, до яких внесено 20 запитань. Наприклад: вказати дати початку й закінчення Другої світової війни тощо.

- *Конкурс „Педагогічна ситуація”.*

Учаснику необхідно виявити знання, вміння, навички в аналізі педагогічних ситуацій і вирішенні педагогічних завдань.

- *Конкурс „Педагогічна техніка”.*

Учасникам пропонують продемонструвати володіння педагогічною технікою, акторською майстерністю, фантазією, творчістю.

Перший етап: учасник отримує картку з віршем, який відображає сильне емоційне переживання людини або яскраве природне явище, стихію. Через 30 секунд він повинен прочитати запропоновані рядки, передаючи закладений у них стан природи і душі.

- *Конкурс „Аукціон педагогічних ідей” (домашнє завдання).*

Учасникам пропонують внести творчі ідеї щодо оновлення виховного процесу в школі.

2. Захист авторських проєктів і розробок.

Проєкти й розробки мають носити важливий для педагогічного колективу характер і відображати реальні проблеми та інтереси педагогів даної школи.

Варіанти тем для проєктних рішень:

1. Організація учнівського самоврядування у виховному процесі.
2. Варіанти та способи активізації пізнавальної й творчої активності учнів у позаурочний час.

3. Методичний тиждень.

Цей тиждень проводять тільки тоді, коли накопичилося чимало досягнень і педагоги виявили бажання продемонструвати їх своїм колегам.

4. Панорама педагогічних досягнень закладу.

У вестибулі школи методичне об'єднання класних керівників, керівників гуртків, клубів, секцій, окремі педагоги надають свої розробки, досягнення, методики.

5. Тиждень вивчення найкращого досвіду, накопиченого вчителями школи.

Пропонується до вивчення досвід 2 – 3 класних керівників.

Упродовж тижня педагоги демонструють систему виховної роботи. Наприкінці кожного робочого дня всі учасники в картці-програмі оцінюють у балах ті моменти, методики й підходи, які були для них важливими.

6. Комплексне вивчення колегами досягнень учителя.

Педагог готує матеріали, плани, розробки заходів, сценарії та представляє все це на семінар-практикум, де колеги вивчають документи і ставлять запитання, які виникають. Потім педагоги записують свої пропозиції в програму вивчення досягнень: що вони хотіли б побачити та почути. Потім учитель безпосередньо демонструє все те, що він напрацював. На підсумковому занятті адміністрація школи аналізує діяльність учителя, показує його успіхи, динаміку професійних змін. Учасники, які вивчали досвід, пишуть висновок і адміністрація школи за підсумками роботи ухвалює рішення про заохочення вчителя.

7. Створення картотеки знахідок в позакласній роботі.

Заступник директора з виховної роботи збирає інформаційні аркуші з описом передового досвіду педагогів школи.

Картка досвіду

Прізвище, ім'я, по батькові	
Клас	
Тема й назва оригінального рішення, підходу, методики, технології	
Зміст педагогічного досвіду	
Оцінка досвіду	

У заступника директора з виховної роботи утворюється база сценаріїв і планів позакласних заходів.

8. Проведення педагогічного читання з обраної проблеми, теми.

Педагогічні читання проводять декілька разів на рік з метою ознайомлення всіх зацікавлених педагогів школи з усією відомою літературою з теми.

9. Проведення семінарів, конференцій з демонструванням педагогічних досягнень.

10. Педагогічні рекомендації як форма пошуку, вивчення й обговорення цікавих підходів і рішень.

11. Конференції з обговорення найбільш визначних педагогічних явищ, наукових доповідей, технологій, методик, нових книг тощо.

12. Книжково-журналі виставки за розділами, темами, інтересами.

13. Організація консультативно-методичної групи або служби.

14. Пізнавальні професійні екскурсії.

Передбачають участь у роботі педагогічних форумів в інших школах, творчих зустрічах з колективами кращих шкіл, участь у пресконференціях.

15. Міжшкільні науково-методичні обміни.

Відбуваються шляхом вивчення документів двох шкіл, спільного проведення інтерв'ю з керівниками двох шкіл, проведення спільних позакласних заходів, семінарів.

16. Ознайомлення колег з найбільш цікавими матеріалами.

17. Творчі звіти педагогів.

Такі звіти відбуваються не у святкові дні, а після завершення роботи над педагогічно значущою темою.

18. Практикуми з вивчення документів, аналіз творчих робіт учнів.

19. Проведення професійних педагогічних і психологічних тренінгів.

Педагогічний тренінг найкраще проводити у формі розв'язку конкретних педагогічних ситуацій.

20. Проведення ділових, рольових, проблемно-ситуаційних ігор і процедур типу „мозкового штурму”.

21. Рішення й аналіз педагогічних ситуацій.

22. Фестиваль педагогічної творчості.

Це урочисте підбиття підсумків роботи педагогічного колективу, де представляють досягнення як у методичній роботі, так і в організації виховного процесу, самодіяльності та творчості. У фестивалі беруть участь усі педагогічні організації школи, учні, батьки.

23. Педагогічні дискусії.

На обговорення виносять одну тему. Ведучий стежить за тим, щоб учасники не відхилялися від теми.

24. Школа передового педагогічного досвіду.

В роботі школи впроваджують 6 основних напрямків:

- проведення діагностичних процедур для визначення основних проблем;
- розробку нових методичних форм і методів;

- вивчення досвіду, накопиченого в інших школах;
- супровід і підтримку індивідуального педагогічного пошуку;
- обговорення проміжних висновків педагогічного досвіду;
- створення бази даних педагогічного досвіду;
- поширення нових корисних педагогічних розробок колег.

25. Школа професійної майстерності.

Школа річного циклу, в якій педагоги-майстри ведуть постійно діючі, практично орієнтовані заняття з метою вивчення та впровадження в практику авторських педагогічних методик.

3.2. Засідання методичних об'єднань класних керівників

Тема. Планування виховної роботи.

- 1.Орієнтири на нові виховні технології. (Заступник директора з виховної роботи.)
- 2.План виховної роботи класного керівника. (Керівник м/о класних керівників.)
- 3.Нетрадиційні форми роботи класних керівників з учнями. (Робота в групах: 1 – 4 кл., 5 – 7 (8) кл., 8 (9) – 11 (12) кл.)

Тема. Діяльність педагогічного колективу щодо забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, інтересів.

- 1.Обдарованість: природа і сутність. (Заступник директора з виховної роботи.)
- 2.Тренінг творчих здібностей для учнів. (Психолог.)
- 3.Робота з обдарованими, талановитими дітьми. (Педагог-організатор або вожата.)
- 4.З досвіду роботи класних керівників: _____.

Тема. Педагогічна діагностика і виховний процес у школі.

- 1.Діагностика особистості школярів. (Психолог.)
- 2.Діагностика дитячого колективу. (З досвіду роботи класних керівників: _____)
- 3.Діагностика виховного процесу. (Заступник директора з виховної роботи.)
- 4.Самодіагностика особистості й діяльності педагогів. (Заступник директора з навчально-виховної роботи.)

• Додаток до першого питання.

Вивчаються: структура, особливості між особистісних стосунків, основні цінності, характер громадської думки, згуртованість, громадська активність, історія колективу, форма дозвілля.

• Додаток до другого питання.

Вивчаються:

- а) спрямованість особистості (потреби, інтереси, переконання, ціннісні орієнтації, мотиви);
- б) пізнавальна й навчальна культура, навички НОП;
- в) здоров'я й фізична культура;
- г) культура поведінки та спілкування;
- г) умови сімейного виховання;
- д) характерологічні особливості (характер, темперамент, воля, пам'ять, звички).

Психолог надає рекомендації, анкети тощо.

• Додаток до третього питання.

Вивчаються:

- а) рівень вихованості та загального розвитку учнів;
- б) систему виховної роботи в школі;
- в) реакцію учнів на заходи, педагогічні вимоги;
- г) ступінь задоволеності виховною роботою, спілкування з педагогами;
- г) моменти напруженості в стосунках учнів і педагогів та їхні причини.

• Додаток до четвертого питання.

Вивчаються:

- а) виховна діяльність педагогів;

- б) індивідуальний стиль педагогічного спілкування та керівництва;
- в) поведінка в складних ситуаціях, зокрема в конфліктах;
- г) культура розумової праці та самовдосконалення;
- г) рівень оволодіння педагогічними вміннями;
- д) авторитет у колег, учнів та їхніх батьків;
- є) володіння педагогічною технікою, технологією та методикою індивідуальної педагогічної взаємодії;
- ж) характер і причини утруднень у виховній роботі.

Тема. Особистісно орієнтований підхід у виховному процесі.

1. Особистісно зорієнтовані технології виховання.
2. Особистісно зорієнтована модель освіти в школі.
3. Про стан і заходи щодо впровадження ідей особистісно зорієнтованого виховання в практику роботи класних керівників _____.
4. Діяльність класних керівників щодо впровадження індивідуальної роботи з учнями _____ класів.

3.3. Педагогічні ради з виховної роботи

Тема. Школа і сім'я: консолідація зусиль.

План підготовки

1. Проведення соціологічного дослідження „Батьківські збори з погляду тат і мам”.
2. Організація тематичної виставки літератури „Вчитель і сім'я школяра”.
3. Проведення художнього конкурсу „Сім'я очима дітей”.
4. Анкетування учнів „У моїй майбутній сім'ї”.
5. Методична нарада „Мета, завдання та зміст роботи з батьками”.

План проведення педагогічної ради

1. Вступ (аналіз анкет).
2. Робота в групах:
  - а) робота з батьками молодших школярів (класоводи);
  - б) зміст і форми роботи з сім'ями старшокласників (класні керівники 9 – 11 класів);
  - в) робота батьківських комітетів (третя група вчителів);
  - г) професійна етика вчителя в роботі з сім'ями школярів (четверта група вчителів);
  - г) спілкування педагога з батьками як діалог (п'ята група вчителів);
  - д) конфлікти: суть і подолання (шоста група вчителів).
3. Підбиття підсумків.
4. Рекомендації.

Анкета для батьків

1. Яку інформацію ви хотіли б отримати на батьківських зборах?
2. Які питання виховання вас особливо хвилюють?
3. Яку пресу ви читаєте?
4. Чи можете ви допомогти класному керівникові в роботі з дітьми класу?
5. На що слід звернути увагу вчителю в роботі з вашою дитиною?

Анкета для учнів

1. До кого ви найчастіше звертаєтесь Пол допомогу?
2. Що понад усе ви цінуєте у своїх батьках?
3. Що засмучує вас у стосунках із батьками?
4. Чи хотіли б ви взаємини в сім'ї перенести на свою майбутню сім'ю?
5. Що б вам хотілося змінити в сім'ї зараз?

Тема. Формування навичок самоврядування, соціальної активності в процесі практичної громадської діяльності школярів.

План підготовки

1. Організація тематичної виставки літератури „Проблеми розвитку учнівського самоврядування”.
2. Соціологічні дослідження „Проблеми учнівського самоврядування: погляд педагогів, батьків, учнів”.
3. Круглий стіл для старшокласників „Учнівське самоврядування в школі: сьогодні й завтра”.

План проведення круглого столу

1. Вступ (аналіз анкет).
2. Робота в групах:
  - а) класоводи 1 – 4 кл.: „Якими ви бачите самоврядування в молодших класах?”;
  - б) керівники 5 – 6 кл.: „Головне завдання шкільного самоврядування в 5 – 6 класах?”;
  - в) керівники 7 – 8 кл.: „Діяльність активу класу у 7 – 8 класах?”;
  - г) керівники 9 – 11 кл.: „Самоврядування в класному колективі”.
3. Основні напрямки організації шкільного самоврядування (комісії, центри тощо).
4. Критерії оцінювання діяльності самоврядування.

Анкети для учнів

- Як ви ставитесь до виконання доручень у класі?
- Чи подобається вам бути в ролі організатора?
- Ваше ставлення до організації самоврядування в школі.
- Чи хотіли б ви брати участь у роботі комісії з самоврядування?
- Чи заважає вам у підготовці до уроків участь у громадській діяльності?

Анкета для батьків

1. На вашу думку, чи заважає дитині в навчанні участь у виконанні громадських доручень?
2. Чи подобається вам, що ваша дитина виконує доручення в класі, в школі, бере участь у громадській діяльності?
3. Чи хотіли б ви, щоб ваша дитина займалася організаційною діяльністю в школі?
4. Чи допоможе така діяльність у майбутньому вашій дитині?

Тема. Майстерність класного керівника: його творча ініціатива, вдосконалення методів, форм роботи з учнями.

План підготовки

1. Дискусія „Який класний керівник потрібен школі зараз і чого йому варто було б навчитися”.
2. Педагогічний турнір на тему: „Від авторитарно-каральної педагогіки до педагогіки співробітництва”.
3. Конкурс „Класний керівник року”.
4. Соціологічне дослідження „Класний керівник з погляду вихованців”, „Класний керівник очима батьків”.
5. Панорама методичних знахідок „Активні ігрові форми виховної роботи”.
6. Випуск методичного вісника „Класний керівник: справи, турботи, плани”.

План проведення педагогічної ради

1. Творчість класного керівника, її складові.
2. Сильна сторона діяльності класного керівника _____.
3. Професійні таємниці класних керівників _____.
4. Самоосвіта класних керівників _____.
5. Висновок: як зацікавити класних керівників, щоб вони могли впроваджувати в практику нові педагогічні ідеї?

Список використаної та рекомендуємої літератури

1. Закон України „Про загальну середню освіту” // Газета „Освіта України” № 25 від 23 червня 1999 року.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 14. 06. 2000 р. № 964 „Положення про загальноосвітній навчальний заклад”. Інформаційний збірник МОН України, № 6, 2001.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 16. 11. 2000 р. № 1717 „Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання” // Газета „Освіта України” № 47 від 22 листопада 2002 року.
4. Національна Доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 // Газета „Освіта України” № 33 від 23 квітня 2002 року.
5. Концепція загальноосвітньої середньої освіти (12-річна школа). // Директор школи. - № 1, 2002.
6. Проект Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку Української державності // Педагогічна газета. — 2000 р. — № 6(72) (червень).
7. Державний Стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. № 24, Інформаційний збірник МОН України, № 1-2, 2004.
8. Абетка класного керівника / Упоряд. І.Рожнятовська, В.Зоц. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. – 128 с. – (Бібліотека „Шкільного світу”).
9. *Азаров Ю. П.* Искусство воспитания. М., 1985.
10. *Александров А.* и др. Подросток: что Франция — что Россия? М., 1996.
11. *Амонашвили Ш.А.* В школу с шести лет // Педагогический поиск. – М., 1998.
12. *Амонашвили Ш.А.* Воспитательные и образовательные функции оценки учения школьника. - М., 1984.
13. *Амонашвили Ш.А.* Единство цели. - М., 1987.
14. *Амонашвили Ш.А.* Здравствуйте, дети! - М., 1983.
15. *Амонашвили Ш.А.* Как живёте, дети? - М., 1986.
16. *Амонашвили Ш.А.* Обучение, оценка, отметка. - М.: Знание, 1980.
17. *Амонашвили Ш.А.* Письмо к дочери. - М.: Знание, 1988.
18. *Амонашвили Ш.А.* Созидая человека. - М.: Знание, 1982.
19. *Бабанский Ю. К.* Интенсификация процесса обучения. - М.:Знание, 1987.
20. *Бабанский Ю. К.* Методы обучения в современной общеобразовательной школе. - М., 1985.
21. *Бардин К. В.* Как научить детей учиться. – М., 1987.
22. *Белкин А. С.* Знаете ли вы своего ребёнка. - М.: Знание, 1986.
23. *Белкин А.С.* Ситуация успеха. Как её создать.- М., 1991
24. *Берс Р.* Развитие Я-концепции и воспитание. - М., 1986.
25. *Бибрих Р.Р., Орлов А. Б.* Монолог... или диалог? - М.: Знание, 1986.
26. *Бондаревская Е.В.* Ценностные основания личностно ориентированного воспитания // Педагогика, № 4, 1995. с.29-36.
27. *Бушелева Б.В.* Поговорим о воспитании. - М., 1998.
28. *Воронцов Д. Д.* Страна детства. - М.: Знание, 1986.
29. *Вульфова Б.З., Харькин В.Н.* Педагогика рефлексии. - М., 1995.
30. *Гончарова Т. Н.* Уроки истории — уроки жизни // В кн.: Педагогический поиск. - М., 1986.
31. *Гордин Л. Ю.* Поощрения и наказания в воспитании детей. – М., 1971.
32. *Данаилов Г.* Не убить Моцарта! - М., 1986.
33. *Добрович А. В.* Воспитателю о психологии и психогигиене общения. - М., 1987.
34. *Иванов И.П.* Методика коммунарского воспитания. - М., 1990.
35. *Ильин Е. Н.* Искусство общения. - М., 1982.
36. *Ильин Е. Н.* Шаги навстречу. - М., 1986.
37. *Ильин Е.Н.* Путь к ученику. - М., 1998.
38. *Калмыкова З. И.* Проблема преодоления неуспеваемости глазами психолога. - М.: Знание, 1982.
39. *Кан-Калик В.А.* Учителю о педагогическом общении. - М.,1987.
40. *Караковский В. А.* Воспитаю гражданина. - М., 1987.
41. *Караковский В. А.* Любимые мои ученики. - М.: Знание, 1987.
42. Класний керівник у сучасній школі: Метод, посібник / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко та ін. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1996.
43. Коллективная учебно-познавательная деятельность школьников / Под ред. И.Б. Первина. - М., 1985.
44. *Коломинский Я. Л.* Человек: психология. — М., 1986.
45. *Кон И.С.* В поисках себя. Личность и её Самосознание. – М., 1984.

46. *Кон И.С.* Открытие «Я». - М., 1978.
47. *Кондратьева С.Д.* Учитель—ученик. - М.: Знание, 1984.
48. Конвенция о правах ребёнка. - М., 1995.
49. *Корчак Я.* Как любить детей. - М., 1977.
50. *Кумакер Л., Штейн Д.* Свобода учиться, свобода учить. - М., 1994.
51. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность. - М., 1975.
52. *Лернер И. Я.* Процесс обучения и его закономерности. - М.: Знание, 1980.
53. *Лозова В.І., Троцько Г.В.* Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків, 1997.
54. *Лысенкова С.Н.* Когда легко учиться. - М., 1985.
55. *Макаренко А.С.* Педагогические сочинения. - М., 1985.
56. *Маленкова Л.И.* Педагоги, родители, дети. - М., 1994.
57. *Маленкова Л.И.* Человековедение. - М., 1993.
58. *Маленкова Л.И.* Я — Человек! - М., 1996.
59. *Мальковская Т. Н.* Учитель—ученик. - М.: Знание, 1977.
60. Методичні рекомендації з виховної роботи: На допомогу класному керівникові / Уклад. Л.М. Заїка, методист НМЦ. — Херсон: НМЦ, 2001
61. *Маркова А. К.* Формирование мотивации учения в школьном возрасте. - М., 1983.
62. *Михайлов О. Т.* Загадка человеческого «Я». – М., 1976.
63. *Мудрчк А. В.* Общение школьников. - М.: Знание, 1987.
64. На допомогу класному керівникові 5 – 8 класів / Упоряд. М.Голубенко. – К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2003. – 128 с. – (Бібліотека „Шкільного світу”).
65. *Невский И. А.* Трудный успех. - М, 1981.
66. *Ольшанникова А. Е.* Эмоции и воспитание. - М., 1983.
67. *Ольшанский Д. В.* «Я сам!» - М., 1986.
68. *Орлов Ю.М.* Восхождение к индивидуальности. - М., 1991.
69. Педагогика / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М., 1988.
70. Педагогический поиск / Сост. И.Н. Боженова. - М., 1987.
71. Педагогическое наследие русского зарубежья. М., 1993. с. 157.
72. *Петровский А. В.* Психология о каждом из нас. - М., 1993.
73. *Платонов К.К., Голубев Г.Г.* Психология. - М., 1977.
74. *Подмазин С.И.* Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование. – Запорожье: Просвіта, 2000.
75. Подросток: что Франция, что Россия. - М., 1996.
76. Практична педагогіка виховання: посібник з теорії та методики виховання // За ред. Красовицького М.Ю. – К.: Івано-Франківськ: Плай.
77. Рабочая книга класного керівника. – Черкаси, 1996.
78. *Рувинський Л.И., Соловьёва А.Е.* Психология самовоспитания. - М., 1995.
79. Руководство практического психолога // Под ред. И. В. Дубровской. - М., 1993.
80. *Русова С.* Нова школа соціального виховання // Український освітній журнал. – 1994. - № 1.
81. Свободное воспитание: Сборник избранных трудов. – М., 1993. с.135
82. *Селевко Г.К., Тихомирова Н.К.* Педагогика сотрудничества и перестройка школы. - Ярославль, 1988.
83. *Селевко Г.К.* Личностный подход // Школьные технологии, № 6, 1999. с.108 - 134.
84. *Селевко Г.К.* Современные образовательные технологии. - М., 1998.
85. *Синица И. Е.* Педагогический такт и мастерство учителя. - М., 1983.
86. *Соловейчик С.Л.* Педагогика для всех. - М., 1987.
87. *Соловейчик С.Л.* Учение с увлечением. - М., 1979.
88. *Сорока А.І.* Сучасні виховні системи та технології. – Харків, 2002.
89. *Сухомлинский В.А.* Верьте в человека. - М., 1960.
90. *Сухомлинский В.А.* Избранные произведения. - Киев, 1979.
91. *Сухомлинский В. А.* О воспитании. - М., 1979.
92. *Сухомлинский В.А.* Письма к сыну. - М., 1979.
93. *Сухомлинский В.А.* Сердце отдаю детям. - Киев, 1988.
94. *Сухомлинский В.А.* Сто советов учителю. Избр. произв., т. 2. - Киев, 1979.
95. *Ушинский К.Д.* Избр. пед. соч. - М., 1954. т. 11. с. 279.
96. *Ушинский К.Д.* Человек как предмет воспитания // Собр. Соч. Т. 1 – 8.
97. *Флоренская Т.А.* «Я» — против «Я». - М.: Знание, 1985.
98. *Фридман Л.М., Волков К.И.* Психологическая наука – учителю. - М., 1985.

99. *Харламов И.Ф.* Формирование личностных качеств в процессе воспитания // Педагогика, № 3, 2003. с.52-59.
100. *Харрис Т.А.* Я — хороший, ты — хороший. - М., 1993.
101. *Хелус З.* Понимаете ли вы ученика? – М., 1987.
102. Что вы знаете и чего не знаете о себе / Сост. *С. Степанов.* - М.,1994.
103. *Хьелл Л., Зилгер Д.* Теория личности. – СПб.: Питер Пресс, 1997.
104. *Шадрикова И.А.* Методические рекомендации по применению педагогической оценки в учебно-воспитательном процессе. - Ярославль: ЯГПИ, 1984.
105. *Шаталов В.Ф.* Педагогическая проза. - М., 1980.
106. *Шаталов В.Ф.* Точка опоры. - М., 1987.
107. *Щетинин М.П.* Объять необъятное. - М., 1986.
108. *Щуркова Н.Е.* Классное руководство: теория, методика, технология. – М.: Педагогическое общество России, 1999.
109. *Якиманская И.С.* Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 1996.
110. *Якиманская И.С.* Технология личностно-ориентированного образования. – М.: Сентябрь, 2001.